

Tímár Livia

Néhány gondolat a magyar nyelv és irodalom művelődési programjának kapcsán

A modern, tudás alapú társadalomban kulcsfeladat, hogy a tanulókat megtanítsuk eligazodni a nagy mennyiségű információ között. Az is nagyon fontos, hogy amit a tanulók elsajátítottak az iskolában, azt megtanulják felhasználni és beépíteni a mindennapi életükbe. A gyors gazdasági és társadalmi változások rugalmas, átképezhető munkaerőre tartanak igényt. Mindezt szem előtt tartva kellene az oktató-nevelő munkát folytatni. Az Európai Tanács 2000 márciusában tartott lisszaboni tanácskozásán megfogalmazták az Európai Unió oktatásügygel foglalkozó szakemberei, hogy fejleszteni kell a hatékony oktatási és tanulási módszereket, és mindenki számára lehetővé kell tenni a megfelelő ismeretek és készségek elsajátítását. A szakemberek véleménye szerint ezek eléréséhez az európai oktatási és képzési rendszerekben gyökeres változtatásokra van szükség. Az egész életen át tartó tanulást folyamatos tanulási tevékenységként határozták meg, melynek célja a tudás, a készségek és a kompetenciák fejlesztése.¹ Ezeknek az ajánlásoknak a figyelembevételével készült el az Állami művelődési program (ÁMP), ami a kompetenciaalapú oktatásra helyezi a hangsúlyt. Mivel a kompetenciára nincs univerzális meghatározás, ezért legszélesebb körben J. Coolahan meghatározását fogadták el. „A kompetenciát úgy kell meghatározni, mint olyan általános képességet, amely a tudáson, tapasztalaton, az értékeken és a diszpozíciókon alapszik, és amelyet egy adott személy tanulás során fejleszt ki magában.”² Szlovákiában kétszintű oktatási modell működik, és ennek a modellnek első szintjét alkotja az ÁMP, a második szint dokumentumát pedig az iskolák saját maguk készítik el. Természetesen ez a két dokumentum szorosan kapcsolódik egymáshoz, egymásra épülnek. A kerettanterv részét képezi egy választható rész, amit az iskola saját igényeinek megfelelően használ ki. Az iskolai művelődési program megírásánál lehetőség van figyelembe venni az adott közösség igényeit, elvárásait, és ezeket beépíti a saját iskolai művelődési programjába. Itt adott a lehetőség új tantárgyak bevezetésére, vagy a már meglévő tantárgyak óraszámának növelésére. A közoktatási törvény értelmében az ÁMP a szlovákiai oktatás legmagasabb szintű dokumentuma, ami magába foglalja a kerettantervet és a tantervet. Ez egy központi dokumentum, amely minden tanulóra kötelező érvényű, előírja az egyes évfolyamok kimeneteli követelményeit és az egyes évfolyamok kötelező tananyagmennyiségét. A kompetenciaalapú oktatás elengedhetetlen részét alkotják a kulcskompetenciák, amelyek állandóan fejleszthetők, ezért az egész életen át tartó tanulás alapját képezik. Az ÁMP szerint az alapiskolát végzett tanulóknak a következő kulcskompetenciákat kellene elsajátítani:

1. hatékony és önálló tanulás kompetenciája
2. szociális kommunikációs kompetenciák
3. matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák
4. digitális kompetenciák
5. problémamegoldó kompetencia
6. állampolgári kompetenciák
7. szociális és önismereti kompetenciák

8. kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia
9. esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképeség kompetenciái³

Ezek a kulcskompetenciák minden egyes műveltségi területre vonatkoznak. A nyelv és kommunikáció elnevezésű műveltségi területhez tartozik: *a magyar nyelv és irodalom, a szlovák nyelv és szlovák irodalom és az idegen nyelvek*. Ezeknek a tantárgyaknak az a céljuk, hogy fejlesszék a tanulók kommunikációs képességeit, ezért jelentős mértékben erősödni kellene a nyelv élményszerű oktatásának, és háttérbe kellene szorulnia az elméleti, elvont nyelvtanításnak, ami a leíró nyelvtanra helyezi a hangsúlyt. Fontos, hogy a tanulók nyelvi jártasságra tegyenek szert, képesek legyenek önálló szövegalkotásra, adatok gyűjtésére, szövegek értő olvasására és érvelésre. Ezek a képességek azért nagyon fontosak, mert az iskolai tanulmányok befejezése után az élet bármely területén is helyezkedjenek el a tanulók, ezekre a képességekre szükségük lesz. Erről szól a kompetenciaalapú oktatás, hogy mindezekre felkészítsük a tanulóinkat, ugyanis olyan mértékben növekszik a megszerzendő tudás mennyisége, hogy azt szinte lehetetlen megtanítani. Ezenkívül a nemzetközi mérések eredményei is azt támasztják alá, hogy szükség van az oktatás tartalmának és módszertanának átalakítására. A legfrissebb PISA-felmérés szerint Szlovákia az olvasás, szövegértés jártasságának bizonyításában 32. helyen van az OECD 34 tagállama közül.⁴ 2003 óta először fordult elő, hogy mindhárom területen (matematika, szövegértés, természettudomány) romlott a szlovák tanulók teljesítménye, és nem éri el az OECD országainak átlagteljesítményét, sőt jelentősen alatta teljesít. A feladatsorok nem a lexikális tudást kérik számon, hanem azt, hogy a tanulók tudják-e a gyakorlatban alkalmazni a tanultakat. Nekünk ezen a helyzeten kell változtatnunk, hogy megtanítsuk a tanulókat az alkalmazható tudás megszerzésére. A 2014 szeptemberében életbe lépő *magyar nyelv és irodalom művelődési programját*⁵ is hangsúlyváltás jellemzi: az explicit, lexikális tudás helyett a tanulók által felhasználható, beágyazódó tudás kerül előtérbe.

A DOKUMENTUM FELÉPÍTÉSE:

- Bevezetés
- A tantárgy jellemzése
- A tantárgy céljai
- Az évfolyamokra lebontott tananyag és követelményrendszer ismertetése

BEVEZETÉS

A bevezető részben arról olvashatunk, hogy a magyar nyelv és irodalom oktatása kulcsfontosságú szerepet tölt be az alapiskolában folyó oktató-nevelő munkában, és hatással van a tanulók egyéb tantárgyakból elért tanulmányi eredményeire. A tantárgynak három csomópontja van: *nyelvtan és kommunikáció, fogalmazás és kommunikáció, irodalom*.

A TANTÁRGY JELLEMZÉSE

A tantárgy jellemzése alatt elolvashatjuk, hogy mit tartalmaz a dokumentum tartalmi része és mit a kimeneteli, követelményi része, ugyanis a dokumentum két oszlopból áll: követelmény (výkonový štandard) és tartalom (obsahový štandard).

- **Követelményi rész** (výkonový štandard)

Itt indoklást találunk a kimeneteli követelményeket illetően. A magyar nyelv oktatása során nagyon fontos a *kommunikációs képességek fejlesztése, a szövegértés, az analízis és a szövegalkotás*. Ezen képességek fejleszthetősége tükrében igyekeztünk megfogalmazni a kimeneteli követelményeket. A képességszűrés feltétele a tananyagcsökkentés, de szükség van a módszertani megújulásra, a „jól bevált” tanítási folyamatok mellé új módszerek alkalmazására is. Nagyobb teret kellene biztosítani az oktatási folyamatban a konstruktivista pedagógiai szemléletnek és az élményszerűségnek. Az irodalom oktatásában is a szövegközpontúságra kell törekedni; nem irodalomról, hanem irodalmat kell tanítani. Fontos, hogy a tanórákon irodalmi művekkel dolgozzanak a tanulók, és ne csak azokról tanuljanak. Ennek értelmében csökkent a kötelező tananyagmennyiség, hogy legyen idő foglalkozni a művekkel, a tanulók olvassák meg a műveket, és ne csak azokról tanuljanak. Ennek értelmében csökkent a kötelező tananyagmennyiség, hogy legyen idő foglalkozni a művekkel, a tanulók olvassák meg a műveket, és ne csak azokról tanuljanak. Ennek értelmében csökkent a kötelező tananyagmennyiség, hogy legyen idő foglalkozni a művekkel, a tanulók olvassák meg a műveket, és ne csak azokról tanuljanak.

- **Tartalmi rész** (obsahový štandard)

A tartalmi rész meghatározza a törzsanyagot, ami az általános iskola felső tagozatán kötelező érvényű. Ez a rész kulcsfogalmakat tartalmaz, ezáltal jól áttekinthető. Az oktatási folyamat során a tanulóknak ezekkel a fogalmakkal meg kell ismerkedniük, és a követelmény részben megfogalmazott módon kell alkalmazniuk. A tanítási folyamat során nem csak az itt leírt fogalmakkal dolgozunk, hanem az előző évfolyamokban megtanultakkal is. A 2014-es tantervben csökkent a központilag meghatározott tananyagmennyiség, ezáltal nagyobb teret kapnak a pedagógusok, hogy elkészíthessék a saját tanterveiket. Itt lehetőség nyílik olyan művekkel is foglalkozni, amelyek nem szerepelnek a magyar nyelv és irodalom művelődési programjában. A művek listájának bővítéséről a tanár szabadon dönthet, a lényeg az, hogy a dokumentumban rögzített képességeket minél hatékonyabban fejlesszék. Az új tanterv tehát megkívánja a magyar nyelv és irodalom oktatásának szemléletváltását, mert enélkül még 2014-ben sem tudunk megfelelni a kompetenciaalapú oktatás elveinek, amelyeket az európai oktatási szakemberek már 2000-ben megfogalmaztak.

A TANTÁRGY CÉLJAI

Ebben a részben pontokba szedve olvashatjuk, hogy mire kell hangsúlyt fektetni a magyar nyelv és irodalom óráin. A következő sorokban szeretném kicsit bővebben kifejteni ezeket a pontokat.

A magyar nyelv és irodalom fejlesztési követelményei:

- *Beszédalkotás fejlesztése, szóbeli szövegek megértése, értelmezése és alkotása*
- *Olvasás, az írott szöveg megértése*
- *Írás, szövegalkotás*

Ezek a követelmények nem köthetők konkrét évfolyamhoz és tananyaghoz, hanem minden évfolyamra vonatkoznak, és az egyes tananyagoknál próbáljuk ezeket fejleszteni.

A **beszédalkotás** fejlesztéséhez tartozik a beszédalkotás és a kommunikáció folyamata, a hallott szöveg értelése,

a kommunikációban való részvétel és a szöveg interpretálása. A beszédalkotás folyamata magába foglalja a kiejtést és a fogalmazást. A kommunikáció folyamatához tartozik a kommunikációs helyzethez való alkalmazkodás. A hallott szöveg értésének gyakorlása is elengedhetetlen, mert fontos, hogy a tanuló megtanulja kiszűrni a lényegyet, megtanulja értelmezni a hallottakat, és vissza tudja adni a szöveg lényegét. Itt nem csupán irodalmi szövegről van szó, hanem például egy hírről vagy rövid tájékoztatóról, amit a tanár olvas fel vagy mond el az osztályban. Az életre való nevelés szempontjából elengedhetetlen fontosságú, hogy megtanítsuk tanulóinkat a saját véleményalkotásra, véleményük helyes megfogalmazására, a kommunikáció szabályait betartott érvelésre és mások véleményének elfogadására.

Az **olvasás** fejlesztésénél nem csak az olvasástechnikára kell odafigyelnünk, hanem fontos lenne a különböző olvasási stratégiák megismertetésére, a változatos szövegtípusokkal való munka. Az értő olvasás nem csupán irodalmi szövegekre vonatkozik, hanem mindenféle folyamatos és nem folyamatos szövegre is, mert a mindennapi életben ilyen típusú szövegekkel találkozunk a leggyakrabban. Az irodalomórán szövegközpontúan kellene dolgozni, teret adva a tanulóknak a szubjektív véleményük megformálására is. Nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a tanulók „dolgoztatására”, mert amivel dolgozunk, az mélyebb nyomot hagy bennünk, és ez érvényes az irodalmi szövegekkel való munkára is. Jó lenne, ha szövegek analízisével közösen (tanár és diák) tudnánk eljutni az egyes korstílusok jellemző jegyeihez vagy az egyes műnemek jellemzőihez. Ez persze nagyon időigényes munka, éppen ezért csökkentettük a tananyagmennyiséget. Ha a gyerekek több időt fognak egy-egy szöveggel dolgozni, akkor képesek lesznek számukra ismeretlen szövegeket is értelmezni, elemezni.

Az **írás** fejlesztése is folyamatosan és fokozatosan történik. Fontos megtanítani a tanulókat a jegyzetelés technikájára, ugyanis a tanulók számára a jegyzetelés gyakran egyenlő a könyvben megírtak kimásolásával. A saját szavaikkal leírt jegyzet elkészítésére során fejlesztjük az értő olvasást, a lényegkiemelést és a lényeges dolgok visszaadását, és persze a saját szövegalkotást is. A szövegalkotás során a helyesírási készség is fejlődik, és fokozatosan kialakul az egyéni stílus. Jó lenne a hagyományos műfajok mellett teret adni a kreatív írásnak is, ami lehetőséget ad az ötletgazdag szövegalkotásra és a fogalmazás gyakorlására. Ezekkel a feladatokkal nagyon hatékonyan lehet fejleszteni a tanulók szövegalkotási kompetenciáját.

Cikkem egy számomra tanulságos és megfontolandó gondolattal zárnam: „Senkinek semmit sem vagyok képes meg tanítani, csupán elgondolkodtatni tudom az embereket.” (Szokratész)

JEGYZETEK

¹ Memorandum az egész életen át tartó tanulásról, Brüsszel, 2000. október 30.

² COOLAHAN, John, cit. VASS Vilmos: „A kompetencia fogalmának értelmezése”, In: DEMETER Kinga (szerk.): *A kompetencia*. Budapest, Országos Közoktatási Intézet, 2006, 139-161.

³ Štátny vzdelávaci program pre 2. stupeň základnej školy v Slovenskej republike ISCED 2 – nižšie sekundárne vzdelávanie, http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/iscsed2/iscsed2_spu_uprava.pdf

⁴ PISA 2012, http://www.nucem.sk/documents/27/medzinarodne_merania/pisa/publikacie_a_diseminacia/4_ine/PISA_2012_prezentacia.pdf

⁵ Madarský jazyk a literatúra – nižšie sekundárne vzdelávanie